

11. Selyvanova E.A. Osnovy lingvisticheskoy teorii teksta i kommunikatsii / E.A. Selyvanova. – K.: Brama, Vovchok. – 2004. – 336 s.
12. Slynko I.I. Istorychnyi syntaksys ukrainskoi movy / Slynko I.I. – K.: Vyshcha shkola, 1973. – 215 s.
13. Slovnyk ukrainskoi movy v11 t. – K.: Nauk. Dumka, – 1970-1980
14. Tymchenko S.K. Vokatyv i instrumental v ukrainskii movi / S.K. Tymchenko – K.: Vyd-vo UAN, 1926. – 118 s.
15. Shahmatov O., Krimskiy A. Narisi z ukrainskoi movy. – K., Drukar, 1922. – 188 s.

Plyushch M.

SPECIFICITY OF EXPRESSION OF SEMANTIC-SYNTACTIC RELATION «WAY OF MOVEMENT, MOVEMENT»

The article deals with the particular qualities of syntax of an instrumental form of nouns (pronouns) in at verb' position, that denote the semantic-syntactic relation 'path of movement, displacement' (in which way?) in modern Ukrainian as a valently conditioned component in the structure of sentence-expression.

Key words: verb, semantic-syntactic relations, locative component, syntax of a word form, sentence structure, valency.

УДК 811.161.2'42

Семеншин О. І.

МОВНІ МЕЖІ ФОРМ ПРЕДСТАВНИЦТВА ПРАГМАЛІНГВІСТИЧНИХ ТАКТИК УПЛИВУ

У статті розглянуто мовні одиниці з погляду закладеного в них інтерпретаційного потенціалу. Аналіз ґрунтується на декодуванні мовних значень шляхом компонентного аналізу, де специфіка вживання мовних одиниць, що є первинними елементами перлокутивних ефектів, зіставлено з комунікативною метою найпоширеніших в сучасному українському дискурсі стратегій дискредитації та викривлення інформації. Охарактеризовано основні тактики притаманні для конфронтативних стратегій, які здатні формувати деструктивні відчуття у сприйнятті елементів політичного дискурсу в реципієнтів. Оптимально визначенні мовні межі представництва прагмалінгвістичних тактик впливу надають змогу мовцеві досягти поставленої ним комунікативної мети, а цілеспрямована підбірка мовних засобів та знання про особливості ментальної картини свідомості соціуму дозволяють політику надати спрощене пояснення складних політичних реалій і сформувати в конкретного індивіда відчуття приналежності до певної ідеологічної групи.

Ключові слова: прагмалінгвістика, тактики, стратегії, мовленнєвий вплив, мовленнєвий акт, стратегія дискредитації, стратегія викривлення інформації.

Вивчення політичного дискурсу є доволі суперечливим, оскільки аналіз дискурсивного матеріалу потребує не лише міждисциплінарного опрацювання, а й урахування чотирьох концептуальних понять «влади», «конфлікту», «контролю», «домінації» та їх взаємозв'язку, які й формують специфічні особливості дискурсивного матеріалу. Механізми мовленнєвого впливу й притаманний їм набір мовних знаків є репрезентацією «мови в дії». Незважаючи на інтенсивний розвиток сучасних технологій, досі однією з найсильніших і найрезультативніших форм впливу залишається мовне представництво, яке формує викривлене, значною мірою віртуальне, поле політичної взаємодії, в якому сприйняття дійсності створюється технікою її препарування і відповідним мовним навантаженням [4, 108]. В основі такого мовленнєвого впливу лежить набір комунікативно-стратегічних тактик AIDA: attention, interest, desire, action [8, 48].

Систематичне дослідження прагмалінгвістичного потенціалу мовних одиниць в політичній лінгвістиці передбачає розгляд цього типу дискурсу як зразка конфліктогенного тексту, основна мета якого є переконати аудиторію за допомогою вербальних і невербальних засобів та сформувати готовність адресата до потрібної дії. Р. Водак, Р. Барт, Р. Блакара, Т. ван Дейк, Г. Ласвелла, П. Лазарсфельда, Дж. Клеппера, В. Дем'янков, М. Ільїн, Л. Ільницька, Є. Кожем'якін, К. Серажим, Л. Славова, Є. Переверзев,

Г. Почепцов, І. Рудик, О. Руда, О. Маріна, М. Фуко, Ю. Хабермас, Є. Шейгал представили у своїх роботах аналіз політичного дискурсу з урахуванням конфліктогенного елементу. Однак позалінгвальна дійсність є основою розвитку і трансформації мовленнєвого політичного впливу, що потребує аналізу і опису з урахуванням нових лінгвальних та екстралінгвальних компонентів. Крім того, якщо у ХХ столітті конфліктогенність стала основою для розгляду політичного дискурсу і розгляд мовленнєвого впливу тлумачили як елемент маніпулятивного використання висловлень, то нині доречно говорити про соціальну зумовленість, для якої явний маніпуляційний вплив став атавізмом тоталітарних режимів і не має ефективності в площині переконання адресата. Якщо представнику постмодерного електорату запропонувати два варіанти висловлень, один з яких міститиме відкритий маніпуляційний вплив, а інший буде давати красиву обгортку сучасних стратегій впливу, де основною тезою буде гасло: «Нас використали!», то ефективнішим буде другий варіант, хоч комунікативна мета мовця залишається незмінною, але привабливіше організована тактика впливу, зорієнтована на емоційний інтелект є чудовим елементом привернення бажання дії і суспільної підтримки. Показники останніх досліджень Л. Нуменмаа демонструють, що емоція змушує слухача ототожнювати себе з мовцем і обробляти її в той спосіб, в який запропоновано адресантом висловлення [5]. Отже, проблеми аналізу й опису мовних форм представництва прагмалінгвістичних тактик впливу та їх реалізації в українському політичному дискурсі залишаються не вирішеними, що й визначає **актуальність дослідження**.

Метою розвідки є опис і аналіз мовних форм представництва прагмалінгвістичних тактик впливу в політичному дискурсі, що передбачає розв'язання таких **завдань**: проаналізувати мовні одиниці з погляду закладеного в них інтерпретаційного потенціалу, декодувати мовні значення шляхом компонентного аналізу та дослідити специфіку мовних одиниць як носіїв перлокутивних ефектів на прикладі використання політиками стратегій дискредитації та викривлення інформації.

Теорія мовленнєвих актів запозичила терміни «стратегія» і «тактика» з військової сфери. Оперування політичною мовою і досягнення поставлених цілей почасти нагадують поле бою, де політичний дискурс націлений на знищення боєздатності противника [1, 130]. Термін «стратегія» тлумачать як досягнення мети ефективно і швидко. На думку Т. ван Дейка, стратегія – це ідея агента про кращий спосіб діяти, щоб досягти мети [7, 64–65].

Комунікативна мета стратегії дискредитації – підрив довіри, авторитету чи іміджу опонента, де мовні форми представлення підпорядковані чіткому розподілу для опису «своїх» (позитивних явищ) та «чужих» (негативних явищ). О. Михальова називає цю стратегію зразком «гри на пониження» [2]. Загальний принцип оперування мовними одиницями в межах поданої стратегії – це трансформація. Лексико-семантичні акценти можуть бути проаналізовані з позицій різних ідеологічних рамок, але представництво мовних одиниць відбувається способом активації подібності або ж попередньої схожості з думками реципієнта. У праці «An Introduction to Language and Society» М. Montgomery зазначає, що саме це виступає основою релятивістського погляду на представництво [3]. Якщо є можливість маніпулювати чи обмежувати те, що реалізується в мові, тоді можна маніпулювати думками.

Для реалізації стратегії дискредитації використовують набір таких тактик і прийомів: звинувачення (експліцитне, перформативне, безособове), викриття, образи, всезагальної правди, осуду, протиставлення, наказу, погрози, перебільшення, навішування ярликів, використання метафор з негативним оцінним компонентом, прийоми іронії і сарказму.

Тактика перебільшення

У теоретичних напрацюваннях аналізу політичного дискурсу перебільшення розглядають як прийом для побудови тактики звинувачення, однак у сучасній українській політичній комунікації перебільшення стало головною тактикою дискредитації опонента, фактично використання саме цієї тактики на публічних дебатах дало змогу В. Зеленському

мати успіх і ефективний вплив на суспільну свідомість. Використання цієї тактики дає мовцеві беззаперечну перевагу: перебільшуючи можливі вади об'єкта критики, у реципієнта відбувається асоціативна кореляція представлення негативного майбутнього і сфера емоційного інтелекту налаштовує сприйняття мовлення через призму дружньої поради. Наприклад, *Знаєте, коли нещодавно ви говорили про те, що журналісти зайві, тепер ми бачимо, що депутати стають зайвими. Виникає питання: хто буде зайвим для вас на наступному етапі? Тому, шановні колеги, закликаємо не голосувати, не підтримувати цей законопроект* (Р. Павленко).

Тактика звинувачення

Найпоширеніша тактика в українському політичному дискурсі спрямована на зниження рівня довіри до дій політичного опонента, зниження його авторитету і засудження його дій. Доречно виокремлювати три різновиди цієї тактики: експліцитне звинувачення (побудоване за допомогою використання інвективного пласту лексики і безпосередньо вказує на провину адресата), перформативне звинувачення (виражено граматичною формою дієслова *звинувачувати* 1-ї особі теп. часу), безособове звинувачення (побудова синтаксичної структури з імпліцитним навантаженням, де відсутній суб'єкт критики, але про кого йде мова можна легко здогадатися з контексту). Почасти ця тактика представлена в синкретичному сполученні з тактикою образи, якщо для європейського політичного дискурсу тактика звинувачення відрізняється від образи дотриманням реалізації асертивності в мовленнєвому акті, то в українських реаліях це нівелюється.

Мовленнєвий акт, що виступає кліше для побудови тактики звинувачення, побудовано за допомогою прийому представлення вини через демонстрацію наслідків із залученням порівняння історичних або ж суспільних подій, де безпосереднім суб'єктом дискредитації виступатиме попередня провладна сила. Наприклад, *Я розумію, що ми сьогодні маємо напевно, і ми готові, наша депутатська група, підтримати цю ініціативу Президента, у нас багато хто там, хто збирається голосувати, і ми так поставили вільне голосування, щоб кожен сам визначався. Але ми маємо усвідомлювати, що є політичні зобов'язання, які дуже популярні і людям подобаються, але є реалії, які пройшла країна 2004 рік, 14-й, і ці реалії не виключено, що можуть повторитися через 7-10 років. Ми ніхто не знає, хто буде Президент, і який буде парламент через 7-10 років* (В. Боднар). *Величезна кількість законопроектів не пов'язаних між собою, безсистемних, почасти безглузвих, почасти незрозумілих, почасти шкідливих. Ви знаєте, не можна запхати все, Конституція існує для цього. В мене пропозиція до тих, хто в принципі підтримує ці законопроекти: це раз перечитайте. Я не впевнений, що ви навіть розумієте, про що йдеться, а якщо розумієте, то поставте собі питання: чи варто робити з Біблії комікс, це трохи інший жанр* (С. Рахманін). *У тому числі ні дчас відповідних масових заходів, тому що цей закон дозволяє прослуховувати політиків уже зараз, прослуховувати народних депутатів, фактично наслідками буде черговий "уотергейт", який кине країну в русло не демократії. Голосуючи за це, пам'ятайте, яку країну ми хочемо збудувати: європейську правову державу руками молодих людей, які просто слухняно тиснуть кнопку, проросійську диктатуру і віддати знову нас агресоору. Дякую. Наша фракція не буде голосувати* (Л. Княжицький).

Тактика образи

Передбачає негативну оцінку об'єкта дискредитації та його дій через зневажливе ставлення, висміювання чи іронізацію. Основним засобом побудови є лексика з негативною семантикою. Наприклад, *...і мені дивно чути заяви професорів, докторів наук, коли говорять вони про те, що, вибачте, будь ласка, мотиваційна частина не має жодного значення. Колеги, в рішенні Конституційного Суду все має значення, кожна кома. Так само, як рішення Венеціанської комісії* (І. Геращенко); *тут є і "політичні вовкодави" в цій залі, в одному секторі, які точно скористаються кожною неправильною комою для того, щоби подати до Конституційного Суду позов і потім скасувати це рішення, дуже важливе для кожного в залі* (І. Геращенко); *Що я ще хотів сказати, дивіться мені здається,*

що Володимир Олександрович переплутав своє ім'я йому здається, що він став Володимиром Володимировичем. Нам не потрібен Володимир Володимирович, нам він не потрібен... (О. Гончаренко); 300 депутатів. Яка цікава новела. Слухайте, а у мене інша пропозиція. А чого 300? Давайте зробимо 95, щоб вже був повний квартал 95 тут (О. Гончаренко).

Тактика викриття

Фактаж та аргументація використовується мовцем як елементи побудови підтвердження вини опонента з метою його викриття.

Це працює майже 20 останніх років, але цьому гаджету час відправитись на звалище історії. Ми знаємо, що вчора протягом дня і ночі дехто намагався зірвати це голосування. Я думаю громадяни здогадаються хтоці люди, коли побачать поіменний список голосування, біля їх прізвищ буде написано, на жаль, буде написано, "проти". ...вибачте, але, якщо депутат збиває людину або кришує видобуток бурштину, або вчиняє будь-який інший кримінальний злочин, він повинен нести відповідальність. Це законодавчий орган державної влади, це парламент, а не малина, де можна п'ять років ховатися під куполом (В. Зеленський).

Тактика всезагальної правди

Репрезентує інтенцію мовця до подання інформації в такий спосіб, щоб створити ефект загальноповідомості.

А тепер подивіться на зареєстровані закони України, серед них про внесення змін до деяких законів України щодо права законодавчої ініціативи народних депутатів. Таким чином, в цьому законі вказано, що тільки депутати, які об'єдналися для подачі законопроекту у кількості не менше ніж найменша фракція, мають право подати законопроект. А що робити мажоритарщикам? А що робити, якщо 5 депутатів тільки хочуть подати дуже важливий законопроект? Це називається боротьба зі сном? Ні, це боротьба з правами народних депутатів, вказаних і передбачених Конституцією України. Як треба боротися з цими правами новій владі? Єдиний спосіб назвати слово "народ" і під ним підписати, що обмежується законодавча ініціатива депутатів. В цьому законі не написано жодного механізму, навіть натяку на те, як народ буде реалізовувати своє право (О. Макаров).

Проаналізовані приклади демонструють, що найпоширенішими тактиками, які реалізують стратегію дискредитації в сучасному українському політичному дискурсі є перебільшення, звинування та образи.

Стратегія викривлення інформації є однією з найпоширеніших у сучасному українському політичному дискурсі. Інформаційні трансформації надають змогу мовцеві змінити суспільну свідомість у сприйнятті певної політичної ситуації. Реалізація цієї стратегії забезпечується набором специфічних прийомів, а саме використання пасивних конструкцій, повтори, риторичні запитання, апелювання до минулого, представлення квантитативних показників тощо. Якщо в функціонуванні цієї стратегії в рекламі політичного спрямування доцільного говорити про наявність двох тактик: референційної та аргументативної, то в сучасному українському політичному дискурсі їх не можна чітко розмежувати. Адже почасти використання цієї стратегії політиком відбувається лише з урахуванням його власного попереднього досвіду або ж інтуїтивного знання. Крім того, комунікативна мета заданої політичної стратегії містить розрахунок на тривалий маніпулятивний ефект, що реалізується за допомогою повторення. Наприклад, ***Це та сама Нацрада, в якій троє вже за законом не мають повноважень, а один взагалі незаконно назначений на цю посаду. Це та сама Нацрада, якою займається Державне бюро розслідування з приводу розхищення 100 мільйонів, це та сама Нацрада, в більшості своїй призначена попередньою владою казнокрадів, які прагнуть зберегти крісла і при нинішній владі. Було влаштовано незаконне показове судилище над каналом, через висловлювання гостей у прямому ефірі. Наведу приклад моїх слів, за які, в тому числі, відтепер позбавляють канал ліцензії. Цитую: "Ми об'єднались заради миру, ми зупинимо тарифний геноцид, ми встановимо мир на Донбасі"*** (В. Рабінович). З. Пахолок зауважує, що повторення в абстрактних системах призводить до дуже важливого результату – організовує безліч окремих елементів у єдине ціле [6, 21–22], повторюваність є необхідним фактором упровадження у психіку адресата ідей, цілей, різних установок [6, 28]. Грамотним доповненням у вживанні повторів є використання риторичних запитань, які змушують слухача усвідомити і прийняти запропоновану форму розгляду певного питання, як власний спосіб думки (ефект ненав'язливості): *Тому, коли дехто каже, що в 15-му році заява Венеційської комісії про те, що в країні існує, на жаль, не досконала правова система, судова система – це лише зайве підтвердження цього. Але я хочу привести інші приклади, близько двох десятків депутатів тільки попереднього скликання були позбавлені депутатської недоторканності. По більшості з них було надано право на затримання і арешт, де вони всі зараз? Ті самі особи сидять в НАБУ, в ДБР, на щастя, змінився Генеральний прокурор, що сталося? У нас працюють суди? У нас працює наша правоохоронна система?*(С. Соболев); *Гарний законопроект? В частині мотивації і контролю гарний, але що ми робимо? Давайте зрозуміємо. Ми хочемо перетворити всіх українців на, так би мовити, поліцаїв. Я до розробників, до авторів законопроекту задав запитання: де, в якій країні світу це працює? Спочатку, на першій робочій групі сказали: в жодній, ми такі ноу-хау. Потім сказали: ні, в Південній Кореї* (А. Ніколаєнко).

Отже, оптимально визначені мовні межі представництва прагмалінгвістичних тактик впливу надають змогу мовцеві досягати поставленої ним комунікативної мети. Цілеспрямована підбірка мовних засобів та знання про особливості ментальної картини свідомості соціуму дозволяють політику надати спрощене пояснення складних політичних реалій і сформувати в конкретного індивіда відчуття приналежності до певної ідеологічної групи. Найяскравіше в сучасному політичному дискурсі в Україні це відображено в стратегіях викривлення інформації та дискредитації. Використання тактик перебільшення, звинувачення, викриття і всезагальної правди та прийомів повторення і риторичних запитань допомагають формувати відповідне сприйняття реальності і приймати запропоновану політичну інтерпретацію як істинну. Маніпулятивний ефект, який є в основі обох описаних стратегій, дозволяв раніше сформувати основи авторитарних політичних режимів. Тому критичне осмислення мовних меж форм представництва прагмалінгвістичних тактик впливу є найлегшим шляхом до розуміння запропонованого суспільству різновиду політичного режиму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Демьянков В.З. Интерпретация политического дискурса в СМИ // Язык СМИ как объект междисциплинарных исследований. – М.: Изд-во МГУ, 2003. – С. 116–152.
2. Михалева О.Л. Политический дискурс: способы реализации агональности / О. Л. Михалева. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rus-lang.isu.ru/about/group/mikhaleva/state2/>
3. Montgomery M. An Introduction to Language and Society [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.researchgate.net/publication/292155764_
4. Нагорна Л. В. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики / Л.В. Нагорна. – К.: Світогляд, 2005. – 315с.
5. Nummenmaa Lauri. Emotions promote social interaction by synchronizing brain activity across individuals [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.pnas.org/content/pnas/109/24/9599.full.pdf>
6. Пахолук З.О. Гносеологічний і онтологічний статус категорії повторюваності: мовний і мовленнєвий виміри: Монографія. – Луцьк: Вежа-Друк, 2013. – 684 с.
7. Teun A. van Dijk. Strategies of discourse comprehension / Teun A. van Dijk, Walter Kintsch. – New York: Academic Press, 1983. – 418 с.
8. Чернявская В.Е., Молодыхенко Е.Н. Речевое воздействие в политическом, рекламном и интернет-дискурсе / В.Е.Чернявская, Е.Н. Молодыхенко // Учебник для магистратуры. – М.: ЛЕНАНД, 2017. – 176 с.
9. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса / Е.И. Шейгал. – М.: ИТДГК «Гнозис». – 326 с.

REFERENCES

1. Dem'yankov V.Z. Interpretatsiya politicheskogo diskursa v SMI // Yazyk SMI kak ob'yekt mezhdistsiplinarykh issledovaniy. – М.: Izd-vo MGU, 2003. – S. 116–152.
2. Mikhaleva O.L. Politicheskii diskurs: sposoby realizatsii agonal'nosti / O. L. Mikhaleva. [Yelektronniy resurs]. – Rezhim dostupu: <http://rus-lang.isu.ru/about/group/mikhaleva/state2/>
3. Montgomery M. An Introduction to Language and Society. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/292155764_
4. Nahorna L. V. Politychna mova i movna polityka: diapazon mozhlyvostei politychnoi linhvistyky / L.V. Nahorna. – К.: Svitohliad, 2005. – 315s.
5. Nummenmaa Lauri. Emotions promote social interaction by synchronizing brain activity across individuals [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.pnas.org/content/pnas/109/24/9599.full.pdf>
6. Pakholok Z.O. Hnoseolohichnyi i ontolohichnyi status katehorii povtoriuvanosti: movnyi i movlennievyyi vymiry: Monohrafiia. – Lutsk: Vezha-Druk, 2013. – 684 s.
7. Teun A. van Dijk. Strategies of discourse comprehension / Teun A. van Dijk, Walter Kintsch. – New York: Academic Press, 1983. – 418 с.
8. Chernyavskaya V.Ye., Molodychenko Ye.N. Rechevoye vozdeystviye v politicheskom, reklamnom i internet-diskurse / V.Ye.Chernyavskaya, Ye.N. Molodychenko // Uchebnik dlya magistratury. – М.: LENAND, 2017. – 176 s.
9. Sheygal Ye.I. Semiotika politicheskogo diskursa / Ye.I. Sheygal. – М.: ITD GK «Gnozys». – 326 s.

Semenyshyn O.

LANGUAGE'S REPRESENTATION FORMS OF PRAGMALINGUISTIC INFLUENCE TACTICS

The article deals with linguistic units in terms of their interpretive potential. The analysis is based on the decoding of linguistic meanings through component analysis, where the specificity of the use of linguistic units, which are the primary elements of perlocutionary effects, is compared with the communicative purpose of discrediting and distorting strategies most widely used in modern Ukrainian discourse. The main tactics are characterized by confrontational strategies, which are capable of forming destructive feelings in the perception of elements of political discourse in recipients. Optimally defined linguistic limits of representation of pragmalinguistic tactics of influence allow the speaker to achieve his communicative goal, and purposeful selection of linguistic means and knowledge about the peculiarities of the mental picture of the consciousness of society allow the politician to provide a simplified explanation of complex forms of political form.

Keywords: pragmalinguistics, tactics, strategies, speech influence, speech act, discrediting strategy, strategy of information distortion.